

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Петро Луцук

ЯК ВАС ЗВАТИ НАСПРАВДІ?

РОМАН ПРО УПА

Харків
«ФОЛІО»
2025

НАКАЗАНО МОВЧАТИ

ЗАСІДКА

Бій тривав недовго. Зрештою, це навіть боєм назвати важко, радше винищення однією стороною іншої, хоча все було тактично правильно: лісова дорога, повалене впоперек дерево, заздалегідь встановлена протитанкова міна, що спрацювала саме тоді, коли вантажівка із солдатами зупинилася. І саме в цей момент з двох боків по вцілілих вдарили автомати. Солдати не встигали вискочити з машини й, прошиті чергами, падали на траву. Лише деякі пробували відстрілюватися, але і їх знаходили кулі. І все це під протяжний тривалий гудок клаксона — шофера вбило осколком міни, і він, уже мертвий, наліг на кермо.

Якийсь офіцер, відстрілюючись, спробував заглибитись у ліс. Навздогін йому полетіли кулі. Одна з них і настигла його.

Коли все закінчилося, з обох боків на дорогу вийшли зо два десятки озброєних людей. Усі вони були одягнуті у різні однострої, на кашкетах темніли овальні розетки з тризубом. Деяким дисонансом здавалося озброєння: тут були й радянські ПППШ, й «дегтярьов», і німецький «фольмер», більш відомий як «шмайсер». Обережно, тримаючи зброю наготові, повстанці обступили вантажівку. Але пересторога була даремною: у живих не залишився ніхто. Тоді курінний — міцної статури посивілий чоловік із пишними козацькими вусами, — обернувшись до худорлявого чоловічка у пенсне, сказав:

— Діємо за попередньою схемою. Не забудьте зброю й документи.

Один із повстанців виліз на кузов і гукнув:

— Друже курінний! Тут живий є!

Він підняв за карк і показав на світ миршавого маленького солдата, що тонко схлипував та закривав голову руками. Пілотка його впала на кузов.

Повстанець перехилив його через борт — і солдат гепнувся на дорогу.

Курінний повільним кроком підійшов до нього. Солдатик, сидячи на траві, став задкувати, поки не вперся в заднє колесо. Далі відступати було нікуди. Він увесь зіщулився, став ще менший. Курінний деякий час дивився на нього, потім сказав, ні до кого конкретно не звертаючись:

— Приведіть до мене. Хочу допитати. І закінчуйте тут швидше. Час повертатися.

Він покинув місце бою, де хлопці під керівництвом команданта боївки служби безпеки збирали у вбитих документи та підбирали зброю. Недалеко від просіки, під широкою сосною, курінний сів на пеньок давно спиляного дерева.

Невдовзі один із бійців привів полоненого. Важко було без жалю дивитися на цього «вояку», здавалося, ще вчора відірвали його від маминої спідниці й кинули у вир війни.

— Хто такий? — тихо запитав курінний.

— Че... че... червоноармієць Ревага! — видав той.

— Звідки сам?

— Місто Сталіно.

— Скільки років?

— Вісімнадцять.

— Зрозуміло. На війні був?

— Ні. Мене мобілізували в червні. На війну я не встиг.

— А дуже шкодуєш?

Полонений мовчав.

— Ну? Шкодуєш, що не знищив із десятків фашистів, наймитом яких я є? Так, здається, говорить «батько рідний»?

Полонений опустив голову.

— Звідки ви їхали? — змінив тему курінний.

— Із Вузлової.

— Навіщо?

— Відвозили на станцію якісь ящики.

— Хто головний?

— Старшина Захаров.

Це здивувало курінного.

— Як старшина? А офіцер?

— Старший лейтенант сів до нас на Вузловій. Він їхав у Зна-м'янку, у нашу частину.

— Друже курінний!

До них підійшов повстанець.

— Вас негайно просить до себе друг командант.

— Щось важливе? — запитав курінний.

— Не знаю.

— Добре, — підвівся курінний. — Прослідкуй тут.

Він широкими кроками попрямував назад до просіки. Здалеку бачив, як бійці все ще збирали зброю мертвого ворога.

— Де командант? — запитав курінний.

— Там, — махнув рукою крайній боець, показуючи туди, де перед цим зник офіцер.

Відхилиючи гілки кущів, курінний заглибився в ліс. Помічник стояв перед тілом офіцера.

— Що сталося, друже Семене?

Командант повернув голову.

— Підійди сюди.

Курінний зупинився поруч і подивився на вбитого. Спочатку він не зрозумів, що так вразило службу безпеки. Старший лейтенант був убитий пострілом у скроню. Крові, як не дивно, майже не було, навіть форма — нова, щойно видана — не забруднилася. На гімнастерці блищали нові та вже давніші нагороди — ордени Червоного прапора й зірки, медалі «За перемогу над Німеччиною» і «За взяття Кенігсберга».

Погляд курінного зупинився на обличчі вбитого і застиг. Так він дивився довго, нарешті тихо сказав:

— Ти думаєш зараз те, що і я?

— Напевне.

— Що будемо робити?

Позаду почувся шелест гілок.

— Сюди не підходити! — голосно сказав комендант.

Шелест віддалився.

— Насамперед роздягнемо його і закопаємо. А там подумаємо, що ми можемо з цього мати.

Поки командант бігав за саперною лопаткою, курінний взявся роздягати офіцера. Одяг обережно складав поруч на траву.

— Я наказав зібрати всі речі, що були в машині, — сказав ес-біст. — Адже він уже нічого не скаже.

Він узявся копати неподалік яму. Тим часом курінний повністю роздягнув убитого. Перевернув. Жодних шрамів, які вказували б на якесь поранення.

Через пів години обидва вийшли на просіку. Їх вже чекали.

— Відходимо, — сказав курінний. — Полоненого беремо із собою. Очі зав'язати.

Ішли звично, крок у крок, не здіймаючи зайвого шуму. Кожен ніс по два автомати, а дехто ще й наплічник.

Мовчали. Рядові воїни розуміли, що тут щось не так. Звична радість від вдало проведеної операції, яка обійшлася без втрат, якось померкла перед дивною поведінкою начальства. Але повстанці були навчені не ставити зайвих запитань — кожен знав лише те, що йому належало знати. Навіть більше, кожен мав своє псевдо, а справжні імена всіх знали лише одиниці. Не через недовіру один до одного; усі усвідомлювали, на що йшли, згодившись узяти в руки зброю.

Лише декаду тому вони прибули сюди, на терени Львівщини. Після того як у середині серпня радянський уряд віддав Польщі землі над Сяном, заселені українцями, Головний провід ОУН

вирішив вивести з Надсяння деякі угруповання УПА, замінивши їх військами самооборони.

До боївки, що містилася у будинку лісника, підійшли з боку лісу. Вартові, які їх зустріли, сказали, що все в порядку.

Відіславши бійців відпочивати, курінний і командант зачинилися в одній із кімнат. На великий збитий з грубих дощок стіл виклали одяг, документи, вміст наплічника.

Курінний узяв військову книжку. З фотографії на нього дивився той, чие життя обірвалося дві години тому. Кравець Микола Євстахійович. 1924 року народження. Житель міста Суми. Член ВЛКСМ. Соціальний статус — із сім'ї робітників. Мобілізований у серпні 1943 року. Курси командирів молодшого складу. Прийняв присягу 28 серпня 1943 року. Звання — молодший лейтенант. Направлений у 128 запасний стрілецький полк. Через два місяці — переведення в 901 полк. Остання посада — командир розвідвзводу 530 стрілецького полку. Поранень немає. Орденьські книжки. Наказ про переведення у полк міста Знам'янки.

З командирського планшета курінний дістав фотографію. На ній на фоні підбитого німецького танка стояло троє офіцерів. В офіцері посередині він впізнав Миколу Кравця. Два інших — майор та капітан — були невідомі. Граб перевернув картку і прочитав написане каліграфічним почерком: «На згадку про бої у Померанії. Майор Васильєв, ст. лейтенант Кравець, капітан Голубкін. 4.05.45 р.».

Серед нечисленних паперів есбіст знайшов лист, який привернув його увагу.

Уважно прочитавши, він передав його курінному.

«Дорогий Миколо!

З сумом сповіщаю тобі, що твій батько Євстахій Ількович загинув смертю хоробрих у боях із німецько-фашистськими загарбниками. Це сталося ще у грудні 1942 року під Сталінградом. Твоя мати так і не діждалася похоронки, яка прийшла до нас у будинок лише зараз. Тепер, Миколо, ти залишився один на світі.

Бий проклятих фашистів, мсти їм за смерть твоїх батьків і сестри. Нехай твоє серце не знає жалю.

18 жовтня 1943 р. Твій сусід Степан Іванович».

— Добре, — відклав листа курінний. — Родичів немає.

— Ти гадаєш, з цього щось вийде? — запитав співрозмовник. — Навіть якщо так, то у нас немає часу на підготовку.

— А його і не треба. Офіцер їде на нове місце служби. Його ніхто не знає. Поки обживеться.

— До чого тут це?! Та його під час першої розмови розкусять!

— Ти не знаєш Крука, — сказав курінний.

— Зате я знаю НКВС... А зрештою, що гадати. Якщо робити, то робити вже. Часу, щоб ти там не казав, у нас практично немає. Невідомо, чи Крук згодиться. Це ж видима смерть!

Курінний підвівся, підійшов до дверей, відхилив їх.

— Покличте сюди Крука, — сказав він вартовому. — Де б він не був! — повернувся на своє місце, взяв у руки якийсь аркуш. — Йому буде потрібний зв'язок. Абсолютно надійний.

— Є у мене такий, — сказав есбіст. — Ми його законсервували ще у сорок третьому році. Скажу інакше, його жодного разу не використовували, тримали на крайній випадок, але, гадаю, це і є саме такий випадок. З цим проблем не буде, але деталі, деталі... Які у нього шанси залишитися живим?

— Та у нього їх зовсім немає! — спересердя вигукнув курінний. — Як, зрештою, і тут, у лісі.

У двері постукали, і у кімнату ввійшов молодий чоловік з автоматом на шиї. Коли він з'явився, обидва командири підвели голови й уважно, неначе бачили вперше, почали розглядати прибулого. Здивований такою незвичайною увагою, боєць забув відрекомендуватися.

— Сідай! — курінний указав на стілець перед собою. — Автомат поклади. Розмова буде довгою.

Крук зняв автомат, оглянувся, куди його поставити, якось обережно поклав на лаву.

Курінний протягнув йому військову книжку. Той підніс до очей. На його обличчі відбилося здивування.

— Що це значить? — запитав він. — Хто це?

— Старший лейтенант Микола Кравець. Направлявся у Знам'янку для подальшого продовження служби. Убитий дві години тому.

— Але ж він...

— Схожий на тебе? Ми це помітили. Мало того, якби ти з нами не був, я подумав би, що вбили тебе.

Крук ще раз подивився на фото, повернув книжку.

— Що ви від мене хочете? — запитав.

— Як ти поставишся до того, щоб поїхати в частину замість нього?

Пропозиція, запропонована курінним, була настільки несподіваною, що Крук спершу не міг нічого сказати, хоч одразу зрозумів її суть: його посилали у лігво ворога.

— Дозволь, я поясню тобі, — сказав курінний. — Як ти вже, напевне, здогадався, ми хочемо відрядити тебе у Знам'янку. Замість Кравця, — він кивнув головою на військову книжку. — Не буду приховувати — це небезпечно. Та що там небезпечно — ти йдеш на неминучу смерть. Ти можеш засипатися під час першої ж розмови; тебе можуть викрити в будь-який момент; тебе, зрештою, може вбити своя куля. Але нам дуже потрібно, щоб серед військових була своя людина. Дуже. А це — шанс. У таких випадках завжди дають час на роздуми. У нас немає часу. Якщо ти згодишся, то діяти треба негайно, адже, за нашою легендою, старший лейтенант Кравець утік у ліс і зараз пробирається лісовими болотами на південь, у район хутора Звірі. Тому ми чекаємо від тебе твого рішення. Зразу хочу попередити: яке б воно не було — це твоє рішення, і ми з розумінням приймемо його.

Крук продовжував сидіти, гарячково роздумуючи. Слова курінного були зайві: він сам чудово розумів усю небезпеку й відповідальність роботи, яка на нього чекала. Такого ще ніхто не

ЗМІСТ

НАКАЗАНО МОВЧАТИ.	3
Засідка	3
Перша перемога	18
На сцені з'являється капітан Маліков.	33
Чайка	46
Несподіване ускладнення.	66
Операція «Ліки»	80
Двобій	99
Перевертні	108
Операція «Зачистка»	125
Кривавий Дмитро.	146
Пастка	168
Перерваний політ чайки.	185
Прогулянка на свіжому повітрі.	197
 КІНЕЦЬ ОПЕРАЦІЇ «ДАЖБОГ».....	213
Несподіване підвищення	213
Невловима незнайомка.....	227
Василина	240
«Дажбог».....	252
Сова	260
Агент Апостол.....	277
З двох зол	292
Відповідь із Києва.....	304
Що було далі.	316